

УДК 621.317.01

Дубко В.О., д.ф.-м.н., проф., АМУ, м. Київ;
Кисельов В.Б., д.т.н., проф., АМУ, м. Київ;
Сергієнко О.М., викладач методист вищ.
катег. КППК ім. А.Макаренка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Розглянуто принципи та особливості застосування методів дистанційної освіти у вищих навчальних закладах.

Рассмотрены принципы и особенности применения методов дистанционного образования у высших учебных заведениях.

Principles and application of distance learning methods in higher education institutions.

Вступ. Наростання темпів науково-технічного прогресу призводить до зростання потреби у суспільстві людей, які зможуть орієнтуватись у світі нових соціальних і технологічних явищ: здатні більше ефективно організувати своє життя і суспільства люди, які володіють широким обсягом знань, навичок. Мабуть тому спостерігається тенденція переходу від загальної середньої до загальної вищої освіти. Але при масовій професійно-орієнтованій освіті кожний педагог повинен працювати з колективом учнів. Безсумнівно, ефективність навчання знаходяться у сильній залежності від матеріальних можливостей забезпечення учбового процесу. Саме це, знову таки, із врахуванням обмеженості ресурсів, орієнтує на пошук нових та модифікації існуючих методів навчання, що склалися в масовій освіті. Такою основою стають інновації у формуванні нової освітньої системи в Україні, що базуються на застосування телекомунікаційних технологій, зокрема у формі дистанційної освіти (ДО).

У сфері вищої й середньої освіти поряд з, безсумнівно, позитивними тенденціями (гуманізація освітнього процесу, відхід від заідеологізованості навчальних програм, деяка свобода у виборі статусу навчальних закладів і т.п.) спостерігаються небажані процеси і явища. Зупинимося на деяких із них пов'язаних саме з ДО.

Особливості дистанційної освіти. ДО набула поширення в усьому світі, у тому числі і в Україні при підготовці спеціалістів, але нерідко з обтяженою або полегшеною цілю. Ефективність реалізації дистанційної форми навчання пов'язана з тим, що комунікаційні системи, у поєднанні з сучасними інформаційними технологіями, знімають обмеження на спілкуванні у просторі та часі. Крім того, важливою основою підвищення

ефективності ДО є поступове розширення доступу до бібліотек, спеціалізованих баз даних (БД) завдяки мережам у вищих навчальних закладах(ВНЗ), дослідницьких центрів. Це дозволяє поширити надання професійно-орієнтованих послуг на основі технологій дистанційного навчання, інформаційного забезпечення навчального процесу.

Негативним моментом є те, що зі збільшенням числа студентів спостерігається суттєве зменшення часу безпосереднього спілкування з викладачем. Але спілкування у педагогіці є засіб прискорення й виправлення дефектів розвитку як у відношенні фахової підготовки, такі у плані психічного розвитку студентів. Тобто порушується одне з канонічних положень (постулатів) педагогіки: ефективність освітнього процесу заснована на безпосередньому й постійному контакті того, кого навчають із висококваліфікованими викладачами.

Однак ці технології вимагають певних змін у підходах до організації освіти і управління процесом навчання, що призводить до виникнення, хоча і менш значних, у порівнянні з кореспондентською формою освіти, певних ризиків порушення основних принципів канонічного класичного навчання [3]. Зупинимось на деяких особливостях ДО, які потребують обережного і критичного відношення.

1. Дистанційне навчання (ДО) є формою одержання освіти, коли в освітньому процесі використовуються не тільки традиційні, але й специфічні методи, засоби й форми навчання. Основу ДО становить цілеспрямована та контрольована інтенсивна самостійна робота того, кого навчають. Як позитивний фактор, розглядається можливість процесу самонавчання з зручним для студентів місцем розташування та за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання. Як було підкреслено вище, на відміну від звичайного процесу самоосвіти, ДО доповнюється можливістю погодженого контакту з викладачем та студентами по телефону, факсу і рідко, очно. Ті, хто навчаються за цією технологією, виявляються у зовсім нових умовах: вони орієнтуються на вільний графік, гнучкий вибір дисциплін.

Недоліком технологій ДО для його ранніх видів, які використовуються і до сьогодні, була і є істотна відстороненість того, кого навчають від викладача. У зв'язку з відсутністю необхідного рівня комунікації, не існувало можливості оперативно корегувати процес навчання.

Поява телекомунікаційних технологій, комп'ютерних мультимедійних систем і інтерактивних комп'ютерних програм, дозволило знизити цей рівень відстороненості. Нові технології стали стимулюючою основою розвитку ДО, його нових форм.

Виникла можливість провадити лекції, практичні заняття в режимі конференцій. В той же час практика проведення Інтернет-конференцій продемонструвала нестабільність зв'язку, якщо спиратись на загальні

Інтернет мережі і масові програми спілкування. Але, як показав досвід, існують спеціалізовані програми, технології, що дозволяють, знизити ризики пов'язані з перериванням зв'язку.

2. Важливим фактором, що підвищує ефективність процесу ДО, є можливість створення, на основі персонального комп'ютера, власної електронної бібліотеки. Це зв'язано з можливістю доступу до великого обсягу довідкової, методичної, наукової літератури, розміщеної у різних спеціалізованих мережах (ВНЗ, дослідницьких організацій, різних інформаційних базах) в електронній формі. Ілюстративний матеріал, представлений у найрізноманітніших формах: тексту, графіки, анімації, у формі звукових файлів і відеоелементів – робить більш ефективним процес самоосвіти.

Компонентом ДО стали інтерактивні тестуючі системи якості знань [4]. Але використання будь-яких типів тестів, без попереднього критичного їхнього розгляду, може приводити до негативних результатів. Прикладом служить використання тестів з декількома неправильними відповідями при одному правильному. Явище запам'ятовування на підсвідомому рівні, може, з високою ймовірністю, привести до заміщення правильної відповіді неправильним - до засвоєння помилкових знань.

Аналіз теорії й практики сучасного процесу ДО, дозволяє відзначити його особливості, які відокремлюють цю форму навчання від традиційних: стаціонарної, вечірньої, заочної [1,3]. Зупинимось більш детально на деяких [3], доповнюючи їх нашими зауваженнями.

3. Гнучкість. Під цим розуміється можливість освоювати слухачами дисципліну в зручний для нього час, у зручній місці, у зручному темпі, за часом стільки, скільки йому особисто необхідно для освоєння курсу дисципліни.

Підкреслимо, що існують високі ризики неузгодженості засвоєння матеріалу по різних дисциплінах. Це може привести до неповноти освоєння або, взагалі, неможливості завершення процесу навчання.

4. Модульність. Модульність трактується як можливість із набору незалежних навчальних курсів формувати навчальний план, що відповідає індивідуальним або груповим потребам.

При такому погляді, відразу з'являється умова: розробка індивідуальних робочих і навчальних планів, їх затвердження, сертифікація. Це вимагає значних часових і фінансових витрат. Тобто, модульність може бути реалізована тільки без істотних відхилень від вихідних затверджених програм за фахом.

5. Паралельність. Навчання може проводитися при узгоджені основної професійної діяльності з напрямком навчанням.

Зрозуміло, що є творчі професії, які не допускають такої можливості при ДО.

6. Дальнодія. Твердження, що відстань від місця знаходження студента що навчається до освітньої установи, навіть за умови якісної роботи зв'язку, не є перешкодою для ефективного освітнього процесу.

Загалом, це невірно. Проживання в сильно рознесених годинних поясах - обмежувальний момент при ДО.

7. Асинхронність. Якщо під асинхронністю розуміти процес навчання, що відбувається, для того, кого навчають, у зручному для нього розкладу, то це не так. Відразу вносяться часові розбіжності, що не дозволяють реалізувати корегування взаємодії викладача та слухача у режимі реального часу.

8. Охоплення. Мається на увазі те, що кількість тих, яких навчають, не є критичним параметром. Але це можливо тільки тоді, коли ДО засновано на накопичувальній системі питань слухачів до викладача. Консультація зводиться до інтегральних відповідей. Це обмежує можливості реалізації режиму реального часу при наданні консультативної допомоги.

9. Рентабельність. Передбачається, що ДО завжди економічно ефективно як для системи, що надає освітні послуги, так і для студентів. Але рентабельність ДО, багато у чому, визначається ціною комунікацій, апаратурою (комп'ютери, комп'ютерні мережі, мультимедійні системи, т.п.), використаної для реалізації навчальних цілей. Ціна НІТ (нові інформаційні технології), які в системі ДО переважно використовуються, може і є обмежувальним чинником для важливих у соціальному аспекті професій які потребують невеликого числа фахівців.

10. Соціальність. ДО знімає соціальну напруженість, забезпечуючи рівну можливість одержання освіти, незалежно від місця проживання та матеріальних умов.

Гіпотезу про рівність в одержанні освіти можна прийняти, але тільки при певних застереженнях. Вибір сфери навчання, багато у чому визначається самооцінкою того, хто приступає до навчання, оцінкою можливості застосування отриманих знань у майбутньої практичної роботі. Якщо в процесі навчання виникне переоцінка цих можливостей, у зв'язку, наприклад, зі зміною психологічного й соціального статусу, то можливо й підвищення соціальної напруженості.

11. Інтернаціональність [1]. ДО забезпечує зручну можливість експорту та імпорту освітніх послуг.

У силу зазначених зауважень, потрібно говорити тільки про певний тип послуг, що не реалізують повною мірою основні вимоги до навчання.

Перераховані особливості визначають переваги ДО у порівнянні з іншими формами освіти. У той же час, пред'являються певні специфічні вимоги, відображені у попередніх зауваженнях як до викладача, так і до

того, кого навчають, які не полегшують, а часом збільшують трудові та фінансові витрати сторін.

Зупинимося тепер на типах дистанційної освіти ДО. Виділяємо три типи ДО:

I. ДО призначене для одержання первинної освіти по конкретній, сертифікованій спеціальності.

II. ДО призначене для цілей підвищення кваліфікації.

III. ДО для цілей підготовки фахівців високої кваліфікації.

При першому типі ДО, важливим є залучення тьюторів. Викладачі-консультанти, здійснюючи функцію посередництва між ведучим дисципліну і слухачами реалізують основні вимоги освіти:

а) Ефективність одержання знань і придбання навичок визначається можливістю постійного корегування, виправлення дефектів, як відносно процесу професійної підготовки, так і в плані психічного розвитку слухачів.

б) Навчання пов'язане не тільки з одержанням конкретних знань, але із придбанням навичок технології та оптимізації процесу самоосвіти. Важливим є перехід до орієнтації на самостійні вирішення виникаючих проблем і задач.

Мета й особливості ДО першого й другого типу були враховані й реалізовані при проведенні дистанційних курсів “Адміністратор комп'ютерних мереж” у Київському професійно-педагогічному коледжі ім.А.Макаренка та курсі “Системні технології в менеджменті” у Київському інституті інвестиційного менеджменту. Спираючись на досвід роботи в зазначених навчальних закладах (5 років), була розроблена методична й навчальна документація, що дозволяє повноцінно проводити навчальні заняття зі студентами, які перебувають територіально як в одній, так і в різних країнах. Технологію роботи із застосування дистанційних курсів можна подивитися в Інтернеті на сайті Українського центру інституту інформаційних технологій, Національного технічного університету України: <http://uiite.kpi.ua/ua/resources/dc/it.html>.

Доступ до зазначених ресурсів можна одержати в demo режимі безкоштовно. Атрибути доступу до демонстрації курсів: Logon Name: **guest**, Password: **guest**.

Зупинимося на третьому типі ДО: підготовка фахівців високої кваліфікації з орієнтацією на освітні послуги ВНЗ.

Актуальність розгляду цього питання викликана й тим, що в силу загальної обстановки в країнах СНД досить кваліфіковані викладачі ВНЗ, що сполучають, як правило, читання лекцій з науковою діяльністю, їдуть за кордон, де затребуваний саме такий контингент: учених і одночасно вчителів. До видалення з освітнього процесу кваліфікованих педагогів, привело і хронічне недофінансування. Як наслідок, неминуче знижуються

вимоги до рівня наукової підготовленості викладацьких кадрів, що ініціюється необхідністю заповнення штатного вакууму. Це гостро відчувається, насамперед, у провінції. Критерії заняття якої-небудь посади стають досить розмитими та можуть обумовлюватися просто науковим ступенем, званням, а не профілем кафедри, факультету, ВНЗ. Крім того, у зв'язку з невеликими окладами, викладачі при постійно зростаючим високим вихіднім навантаженні, беруть ще й додаткове навантаження. Це безумовно, знижує якість навчання, зменшує можливості викладача до наукової діяльності, саморозвитку. Але важливим є розуміння того, що викладач, що не займається науковою діяльністю, сприймає й подає знання як суму застиглих догм, не може ефективно розвивати творчі здібності учня [2].

Висновки. ДО-один зі шляхів переходу до масової вищої освіти. Як було відмічено вище, склались, певні вимоги до методів викладання й контролю над рівнем засвоєних знань при ДО. Але якісно, еволюційно вбудуватись у систему ДО можливо лише з урахуванням уже накопиченого досвіду, ознайомившись зі сформованими й працюючими системами надання дистанційних послуг, поступово та не відмовляючись від існуючих ефективних форм навчання й контролю. Успішний розвиток системи ДО відбудеться тільки при дидактично обґрунтованому використанні можливостей нових інформаційних технологій.

Дотепер багато людей отримують первинну вищу освіту заочно. Це в той час, коли ще в 70-х роках досить гостро ставилося питання якщо не про скасування заочного й вечірнього відділень, то про істотне скорочення числа “вечірників” і “заочників” у вищих навчальних закладах. Нажаль, ця форма отримання знань починає переважати. Проблема ця вирішена не була ні в 70-х роках, ні зараз.

Відбувається і в повному сенсі дискредитація вищої освіти ще й тому, що при постійному зниженні норм часу на перевірку семестрових робіт відповідно падає рівень контролю.

На нашу думку, сучасна ДО найбільш відповідає вимогам підвищення кваліфікації. Підвищення рівня кваліфікації педагогів, підготовки фахівців високої кваліфікації по необхідному профілю ВНЗ може бути досягнуто, як показав досвід, одного з авторів, працюючого в Україні, шляхом створення дистанційних аналогів аспірантур. Завдяки новим технологіям обміну інформацією, інтернет-відеозв'язку, були підготовлені здобувачі у Росії (Далекий Схід) з математичних спеціальностей. Спілкування велося постійно, і у режимі реального часу, що дозволило виконати заплановані наукові дослідження, підготувати здобувачів до захисту.

З погляду основних положень педагогіки, теж найбільш коректним буде залучення ДО для перепідготовки фахівців, одержання другої освіти.

Відмітимо, що з використанням технологій ДО, з'являється й можливість повернення до розумних норм навантаження для педагогів на основі виділення базових лекцій, орієнтацією на збільшенні часу самостійної роботи студентів. Підкреслимо, що треба бути готовими і до прийняття того, що ДО, у середньому, веде до збільшення часу одержання знань, подібно тому, як вечірня форма навчання приводить до збільшення строку навчання, стосовно денної (своєрідний “закон збереження”) [5].

Зауважимо, що чисто прагматичний, ринковий підхід до одержання знань призвів до зниження рівня викладання загальноосвітніх дисциплін. В особливо тяжкому стані виявилась математика як наука, що формує певні типи мислення, які дозволяють людині критично відноситись до дійсності, не ставати залежною, бути більш захищеною від намагань маніпулювати її життям шахраям в економічній та політичній сферах.

Ще одним з негативних моментів є те, що ВНЗ (особливо госпрозрахункові, провінційні) роблять набори, на різні форми навчання, знижуючи вимоги до готовності сприйняття і продуктивного навчання абітурієнтів по обраній спеціалізації: є план набору і його треба, виконати. Негативним моментом у цьому випадку є те, що в подальшому відбувається пристосування рівня викладу і контролю засвоєння вузівських дисциплін (зниження до рівня можливостей середнього учня). Фактом стало те, що в деяких вузах відміняють навіть завжди обов'язкові іспити.

Спостерігається і введення у систему контролю за рівнем знань новітніх технологій без попередньої їх апробації. Наприклад, рейтингова система будується на можливості автоматичного підвищення оцінки при семестровому контролі, або навіть зовсім виключення кінцевого контролю. Тому виникає ризик, що студент не засвоїть матеріал на рівні довгострокової пам'яті.

Вимушені відзначати, що зараз у силу безконтрольності, низького рівня контролю над якістю учбової продукції, стало фактом поява підручників, посібників і т.п. видань, які подають перекручені, неповні, а, отже, хибні знання.

Можна привести ще ряд негативних моментів, пов'язаних с сучасними реаліями, з введенням платної освіти. Який вихід?..

Використані джерела інформації:

1. Демкин В. П., Джусубалиева Д. М., Майер Г. В., Пралиев С. Д. Програма експерименту по організації й здійсненню міжнародних освітніх програм із застосуванням технологій дистанційного навчання". - Томськ: ІДО ТГУ, 2000.
2. Дубко В.А., Фоменко В.М. Деякі проблеми підготовки фахівців у ВУЗі / Матеріали научк.-практ. міжвуз. конференції "Процесуальний і

- змістовний аспект освіти на рубежі ХХІ століття"- Биробиджан: БГПИ, 1995. С.3-4
3. Емченко Е.А., Черкасов Н.Д. До питання про теорію дистанційного навчання//http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Philologia/46657.doc.htm,
 4. Коджаспирова Г.М., Петров К. В. Технічні засоби навчання й методика їх використання: Учб. посібник для студ. вищ. пед. учб, закладів - М : Изд. центр "Академия", 2001 – 256 с.
 5. Дубко В.О., Кисельов В.Б. Дистанційне навчання як основа формування нової освітньої системи / Модернізаційні процеси державного та муніципального управління: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (04.04.2014)/ За заг. ред. В.К.Присяжнюка, В.Д.Бакуменка, Т.В.Іванової. – К.: Академія муніципального управління, у 2-х частинах, Ч.2, 2014. – 388С. . С. 199-201